

Fondok és gyűjtemények feldolgozása, segédletek készítése a vágsellyei levéltárban¹

A levéltári dokumentumok megfelelő szintű kutatói és közszolgálati jellegű felhasználása a fondok feldolgozásának és rendszerezésének minőségétől függ. A segédletek olyan közvetítő feladatot betöltő információs médiumként viselkednek, amelyek a tájékoztatás és közzététel funkcióinak betöltésén kívül a levéltári szakmát újabb ismeretekkel gazdagíthatják. Írásom tárgyát a Vágsellyei Levéltárban eddig elkészült, tehát a könyv alakban hozzáférhető belső kiadványoknak a rövid jellemzése alkotja.

A feldolgozás egyik legfontosabb célja a fondban található információk áttekinthetővé tétele, csoportosítása. A fogalom az osztályozás, rendezés, értékelés és az alapvető levéltári egységek meghatározását öleli fel. Természetesen szorosan kötődik a fond iratkezelési szakaszához. A feldolgozás egyben az osztályozást is jelenti, amely során a dokumentumok értékelése és besorolása megadott, eredet vagy tárgy szerinti szempont alapján történik. Az alapvető tulajdonságok meghatározása is ebbe a kategóriába tartozik, így a fondképző szerv megállapítása, valamint a fond nevének és időbeli terjedelmének rögzítése.

Az iratok rendszerezése folyamán a fond összetételét, felépítését és jelentőségét is figyelembe kell venni. A felosztás különböző, általában szerkezeti, ágazati, funkcionális és diplomáciai minták alapján valósulhat meg, az időrendi elv betartásával. Legtöbbször a diplomáciai szempont érvényesül, így többek között a városok fondjainak rendszerezésekor is.

A legkisebb levéltári egységek rendszerezése az oklevelekre, iratokra, könyvekre, az írásos anyagokra, a levelezésre, a térképekre terjed ki. Mindezek értékelése az egyik legnehezebb levéltáros tevékenységek közé tartozik.

A szlovákiai levéltárügyi szakirodalmon belül a segédletekre vonatkozó anyagok, belső rendelkezések és útmutatások áttekintése külön megközelítést igényelne (és sok türelmet az első látszatra áttekinthetetlen adathalmazmal való munkához). A legfontosabb, a segédletek bevezetőjében legtöbbször hivatkozott kiadvány 1988-ban jelent meg (Horváth – Kartous – Watzka 1988).

A vágsellyei levéltári leltárak túlnyomó többsége az állam- és közigazgatás szférájába tartozó fondokat dolgozza fel. A bíróságok, a szövetkezetek, az oktatásügyi intézmények és a társadalmi szervezetek anyagaihoz kisebb mennyiségben készültek leltárak (többségük leggyakrabban kéziratos formájában található).² A kutatói igény is eddig inkább az egyes igazgatási teendőket felvállaló intézmények fondjait céloz-

ta meg, nem is szólva az ügyfélszolgálati feladatokról. A továbbiakban időrendi vezérfonál alapján kívánom bemutatni az egyes levéltári segédleteket.³

Somorja magisztrátusának anyagai 1340-től datálódnak és a levéltár egyik legértékesebb fondját alkotják. 1964–1968 között kerültek a levéltár gyűjteményébe. Az igencsak terjedelmes iratanyaghoz (pl. 150 oklevél az 1340 és 1851 közötti időszakból, 235 regisztrátúra az 1663–1900 közötti időszakaszából, amely más jellegű iratokkal együtt 67,80 ifm nagyságú anyagot tesz ki) egy régebbi leltár áll a rendelkezésre (Zelman 1971).

Az 1918-as hatalomváltás után az első Csehszlovák Köztársaságban 1923-ban létrehozott és 1938-ig működő járási hivatalok segédletei kisebb részletekben különböznek egymástól. Mindezek elsősorban a bevezetők szövegében érhetők tetten. A Galántai Járási Hivatal bevezetője pl. az alábbi elemekből építkezik:

1. A járás jellemzése

a) történeti fejlődéskép, a hivatalok helyzete a közigazgatási rendszerben, törvényi és rendeleti háttér;

b) a járasok területének határai, infrastruktúrája, népszámlálási adatok, községek és körjegyzőségek megoszlása;

c) a hivatal bemutatása (kompetenciák, alá- és fölrendeltségi pozíciók, szakosztályok jogkörei, a hivatalnoki testület, hivataltörténet, irodai agenda).

2. Fondjellemezés

a) a feldolgozás útmutatói;

b) a rendezés szempontjai (prezidiális és adminisztratív iratok, számsorrend) (Gedayová 1996, 1–19; a Somorjai Járási Hivatal munkásmozgalmi anyagaihoz lásd Benci – Cimermanová 1967).

A Dunaszerdahelyi Járási Hivatal leltárának bevezetője a korábbi feldolgozások adatait is tartalmazza. Eszerint már az 1950-es évek végén egy munkásmozgalmi jellegű katalógus készült a fondanyagból (Chovancová 1995, 5).⁴ A járási hivatalok 1994 és 1996 között készült leltárainak mindegyike meghatározza a leltári egységet, jellemzi az iratállományt, vázolja a kutatás és a felhasználás lehetőségeit.

Az első bécsi döntés után létrejött közigazgatási egységek közül a Vágsellyei Főszolgabírói Hivatal és a Szeredi Járási Hivatal leltára említhető (Bukovszky 1995; Hubináková 1994).⁵ Mindkettő részlegesen megmaradt fondokat dolgoz fel. A bevezető struktúrája a járási hivatalokét követi.

A jegyzői hivatalok és (kör)jegyzőségek leltárai folyamatosan 1995-től készültek/készülnek. Római számokkal jelölt sorozatokról van szó. A vágsellyei és a galántai járás területén található községeket tartalmazzák. Közös vonásuk a formai megoldásuk. Mivel sok községi jegyzőséget kellett integrálni és gyakorlatilag kicsi, töredékes fondokról volt szó – legfőképpen az 1918 és 1945 közötti időszak anyagai sérültek vagy maradtak torzóban –, az egyesített leltár (združený inventár) formája került kiválasztásra. Több esetben közös általános bevezetőt tartalmaznak, amely a jegyzői hivatal fejlődését és az adott járás történetét taglalja, miközben kiemelt figyelmet fordít a személyi változásokra és a hivatal feladataira. A fondleírások az előző rendezés és selejtezés adatait is feltüntetik. A regiszterek néha külön kötetben szerepelnek.

Nagyon fontosak a Járási Nemzeti Bizottságok fondjaihoz készített segédletek, hiszen az 1945–1990 közötti időszak iratanyagait tartalmazzák. Nem véletlen, hogy

leltáraik és mutatóik elkészítésére már az 1980-as évek közepén sor került. Az egyik legterjedelmesebb fond (77,30 ifm, 443 könyv, 666 doboz) a Vágsellyei Járási Hivatalé, leltára 1985-ben keletkezett. Ezt követte 1986 és 1990 között a nagymegyeriei, a somorjaié, a szeredie és a galántaié. A legrészletesebb bevezető a galántaihoz készült, a regiszterek külön lettek bekötve (Chovancová 1985; Fehérová – Chovancová 1987; Gedayová 1986; Gedayová 1989; Benci, M. et al. 1990).

Az 1945 utáni korszak új igazgatási formái a Helyi Nemzeti Bizottságok voltak. A Helyi Nemzeti Bizottságok (Dunaszerdahely, Somorja, Nagymegyér, Vágsellye) leltárai az 1980-as évek végétől készültek (Gedayová 1988; Hubináková 1999; Hubináková 2000; Spišiaková 1997). A somorjai és a dunaszerdahelyi járás községeire vonatkozó, az ún. körzeti hivatalok (obvodné úrad) egyesített leltárai római számozással, sorozatként jelentek meg.

A galántai járásbírói fondhoz három kötetben 2000-ben készült el a leltár. 2003-ra a vágsellyei járásbírói katalógusa is elkészült (Spišiaková 2000a; 2000b⁶; 2003a; 2003b; 2003c⁷). A társadalmi szervezetek közül a Szlovák Nemzeti Front⁸ galántai járási bizottságainak (Galánta, Szered, Vágsellye) irataihoz 1990-ben készült leltár (Gedayová 1990).

A politikai pártok feldolgozásai között minden bizonnyal úttörő jelleggel bír a Szlovákia Kommunista Pártja regionális szervezeteinek fondjaihoz készült, nem a klasszikus értelemben vett leltárforma. Ezek az anyagok a közelmúlt történéseinek vizsgálatához nyújtanak érdekes információkat. 2000-ben indult a kommunista párt galántai járási bizottságának plenumain készült jegyzőkönyvek feldolgozása. A leltár külön részét képezték a források, tehát a jegyzőkönyvek másolatai és a csatolt iratok. 2003-ig 11 kötet látott napvilágot. Az első katalógusként készült, míg a többi regisztereket tartalmazott. Gyakorlatilag 7 ifmnyi anyag információhalmaza lett így közvetítve, amely az 1949–1964 közötti időszakra vonatkozott. A párt vágsellyei járási alapszervezete konferencia-jegyzőkönyveinek segédletei 2001 és 2003 között készültek. Az első hét kötet 1953-tól 1959-ig tartalmazza a jegyzőkönyveket. Négy kötetet tesznek ki a regiszterek. A levéltár az alapszervezetek feldolgozásának befejezését 2005-re tervezi. 2003-ban 16 leltár készült el, de ezek még kézirat formájában találhatók.

A vágsellyei levéltár segédleteinek áttekintése és a leltárkészítés formai-módszertani szempontjainak vizsgálata körültekintő feldolgozást igényelne. A levéltáros munka ezen fázisának vizsgálatánál nem hagyhatók figyelmen kívül a szlovákiai levéltári fondok feldolgozásának kritériumai sem.

Jegyzetek

1. Előadásként elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottságának konferenciáján hangzott el 2004. október 15-én. A rendezvényen a Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltára és a Pázmány Péter Tudományos Társaság mutatkozott be. A szerkesztett szövegben helyszűke miatt nem térhetek ki részletesen az összes elkészült segédletre. A nagyobb számú (kör)jegyzőségi és a kommunista párt helyi alapszervezeteinek katalógusai esetében nem tüntetem fel a bibliográfiai adatokat. Teljesség-re nem törekedhettem, hiszen a problémakör inkább önálló tanulmány témáját alkothatná. A levéltári fondok jelenlegi feldolgozottságára és az elkészült segédletek tételes fel-

- sorolására lásd *Archivum Sala, Levéltári Évkönyv I.*, Vágsellye, 2004, 11–13. p., és *Archivum Sala, Levéltári Évkönyv II.*, Vágsellye, 2005, 9–10. p.
2. Az 1924 és 1950 között működő járási ipartársulatok fondjai (Galánta, Dunaszerdahely, Vágsellye) jelenleg feldolgozás alatt állnak.
 3. Sok esetben a mutatók külön kötetben szerepelnek, ezeket a hivatkozásokban nem jellem.
 4. A Vágsellyei Járási Hivatal katalógusa kézirat formájában már kész van.
 5. A Somorjai Főszolgabírói Hivatal fondját Bukovszky László dolgozta fel 2002–2003 folyamán, a bevezetőt és a mutatókat a szerző készítette 2003–2004-ben. A leltár kézirat formájában használható.
 6. A harmadik kötet a hely- és cégmutatót tartalmazza.
 7. A negyedik kötet a névmutatót, az ötödik a hely- és cégmutatót tartalmazza.
 8. A szocialista Csehszlovákiában a kommunista párt irányítása alatt álló, a „politikai pártokat” és társadalmi szervezeteket tömörítő szövetség.

Felhasznált irodalom

- Archivum Sala, Levéltári Évkönyv I.* 2004. Vágsellye, Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltár.
- Archivum Sala, Levéltári Évkönyv II.* 2005. Vágsellye, Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltár.
- Benci, Milan et al. 1990. Okresný národný výbor v Galante 1945–1960. Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Benci, Štefan – Cimermanová, Alžbeta 1967. *Okresný úrad v Šamoríne 1923–1938. Robotnícke hnutie a dejiny KSČ.* Šaľa, Oblastný archív v Šali.
- Bukovszky, Ladislav 1995. *Hlavnoslúžňovský úrad v Šali II. 1938–1945.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Chovancová, Mária 1985. *Okresný národný výbor v Šali 1945–1960.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Chovancová, Mária 1995. *Okresný úrad v Dunajskej Strede 1923–1938.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Fehérová, Edita – Chovancová, Mária 1987. *Okresný národný výbor v Šamoríne 1945–1960.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Gedayová, Mária 1988. *Miestny národný výbor v Šali 1945–1960.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Gedayová, Mária 1986. *Okresný národný výbor v Čalove 1949–1960.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Gedayová, Mária 1989. *Okresný národný výbor v Seredi 1949–1960.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Gedayová, Mária 1990. *Skupinový inventár AV SNF.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Gedayová, Mária 1996. *Okresný úrad Galanta 1923–1938.* Šaľa, Štátny okresný archív v Šali.
- Horváth, Vladimír – Kartous, Peter – Watzka, Jozef (ed.) 1988. *Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych pomôcok.* Bratislava, Archívna správa Ministerstva vnútra SSR.
- Hubináková, Daniela 1994. *Okresný úrad v Seredi 1938–1939.* Šaľa, Štátny okresný archív v Galante so sídlom v Šali.
- Hubináková, Daniela 1999. *Miestny národný výbor v Dunajskej Strede 1945–1960.* Šaľa 1999, Štátny okresný archív v Šali.

- Hubináková, Daniela 2000. *Miestny národný výbor v Čalove 1945–1960*. Šaľa, Štátny okresný archív v Šali.
- Spišiaková, Irena 1997. *Miestny národný výbor vo Veľkých Úľanoch 1951–1965. Čiastkový inventár*. Šaľa, Štátny okresný archív v Šali.
- Spišiaková, Irena 2000a. *Okresný súd v Galante (1854) 1872–1949*. 1. zv. Šaľa, Štátny okresný archív v Šali.
- Spišiaková, Irena 2000b. *Okresný súd v Galante. Pozemnoknižná agenda 1854–1948*. 2. zv. Šaľa, Štátny okresný archív v Šali.
- Spišiaková, Irena 2003a. *Okresný súd v Šali 1921–1949/1950*. 1. zv. Šaľa, Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa.
- Spišiaková, Irena 2003b. *Okresný súd v Šali. Pozemnoknižná agenda čd. 1921–1949*. 2. zv. Šaľa, Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa.
- Spišiaková, Irena 2003c. *Okresný súd v Šali. Pozemnoknižná agenda podľa obcí 1922–1945*. 3. zv. Šaľa, Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa.
- Zelman, Pavol 1971. *Inventár archívu mesta Šamorín*. Šaľa, Oblastný archív v Šali.